

УДК 373.1

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5\(212\)-63-69](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5(212)-63-69)

Лузан Людмила Олександрівна,
кандидатка педагогічних наук, проректорка з навчальної роботи,
професорка кафедри методики навчання мов і літератури,
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», Україна
Liudmyla Luzan,
Candidate of Pedagogical Sciences, Vice rector for academic work,
Professor of Department of Methods of Languages and Literature,
Kharkiv Academy of Continuing Education, Ukraine
E-mail: Luzan.1307.luzan@gmail.com
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-7174-7249>

Китиченко Тетяна Сергіївна,
кандидатка історичних наук,
завідувачка кафедри соціально-гуманітарної освіти,
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», Україна
Tetyana Kytychenko,
Candidate of Historical Sciences,
Head of the Department of Social and Humanitarian Education,
Kharkiv Academy of Continuous Education, Ukraine
E-mail: tetyanakytychenko@gmail.com
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-3063-9185>

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

A Розкриті головні засади створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього середовища у закладах освіти Харківського регіону. Особливу увагу приділено нормативно-правовому підґрунтю та деяким науковим доробкам з означеної проблематики. За результатами аналізу наукових джерел констатовано, що основними складниками освітнього середовища є: освітній процес; освітні структури і підструктури; форми та методи організації такого середовища; педагогічні технології; психолого-педагогічний супровід; предметно-просторова організація тощо. На основі аналізу теоретичних джерел і практичного досвіду КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» розкрито головні засади створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього середовища у закладах освіти Харківського регіону через запровадження в дію регіонального відкритого освітнього проєкту «Створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього процесу у закладах освіти Харківської області». Головний акцент зосереджено на регіональній специфіці освітнього проєкту, його структурі, науково-методичній базі, етапах реалізації.

Ключові слова: освітнє середовище; безпечне освітнє середовище; заклади освіти; заклади загальної середньої освіти; заклади дошкільної освіти; управління освітнім середовищем; організація безпечного освітнього середовища

Main aspects of organizing a safe educational environment in educational institutions of Kharkiv region

S This article reveals the main principles of creating favorable conditions for the organization of a safe educational environment in educational institutions in Kharkiv region. Particular attention is paid to the regulatory and legal basis and to some scientific developments on the specified issues. According to the results of the analysis of scientific sources, it was established that the main components of the educational environment are the educational process, educational structures and substructures; forms and methods of organizing such an environment, pedagogical technologies, psychological and pedagogical support, and subject-spatial organization. On the basis of the analysis of theoretical sources and practical experience of the post-graduate pedagogical education institution of Kharkiv Academy of Continuing Education, the main principles of creating favorable conditions for the organization of a safe educational environment in educational institutions of Kharkiv region through the implementation of the regional open educational project "Creation of favorable conditions for the organization of a safe educational process in educational institutions of Kharkiv region". The main emphasis is on the regional specificity of the educational project, its structure, scientific and methodological base, and the stages of implementation. During the implementation of the project, an oblast regional network

of educational institutions will be created with the involvement of stakeholders who are interested in building a safe educational environment; a strategy for the training of managers and teaching staff regarding the organization of a safe supportive educational process in an educational institution was developed; educational programs for improving the qualifications of managers and teachers have been prepared and tested (courses, special courses, prolonged methodical measures), methodical recommendations for creating a safe educational environment on the basis of general secondary education institutions; a blog was developed and implemented for managers and teaching staff on the issues of creating a safe educational environment on the basis of general secondary education institutions; ensure that it is filled with relevant content; organizational and scientific-methodical support for the development of professional competences of leaders and teaching staff of the Kharkiv region has been implemented on the basis of the Center for the Professional Development of Education Workers of Kharkiv Academy of Continuing Education, in accordance with the concept of the National Academy of Sciences.

Keywords: educational environment; safe educational environment; educational institutions; institutions of general secondary education; preschool education institutions; management of the educational environment; organization of a safe educational environment

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. В умовах повномасштабної агресії росії й уведення воєнного стану на території областей України, зокрема Харківської, сучасна освіта зіштовхнулася з низкою проблем. Більшість керівників закладів освіти постали перед викликом організації безпечного й підтримуючого освітнього середовища для навчання й розвитку учнів. Тому питання збереження життя та здоров'я учасників освітнього процесу нині в пріоритеті. Ми спробували дослідити наскільки безпечно навчатися в закладах освіти Харківського регіону.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Спробуємо схарактеризувати поняття «безпечне освітнє середовище». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту» «безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг із харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають уживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» [5].

У Професійних стандартах зазначено: «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти», затвердженого наказом Міністерства економіки України від 17.09.2021 року № 568-21 [6] / «Керівник (директор) закладу дошкільної

освіти», затвердженого наказом Міністерства економіки України від 28.09.2021 року № 620-21 [7] / за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 року № 2736-20 [8] / «Вихователь закладу дошкільної освіти», затвердженого наказом Міністерства економіки України від 19.10.2021 року № 755-21 [9] / «Практичний психолог закладу освіти», затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 24.11.2020 року № 2425 [10] виокремлено таку трудову функцію: «Участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища» / «організація або участь у створенні, підтримці та розвитку здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища» [6; 7; 8; 9; 10].

О. Савченко трактує освітнє середовище або освітній простір як шкільне середовище, що розглядається як феномен, як своєрідна культура в історичних векторах її розвитку. Як «сукупність умов і впливів, які створюють основу для навчання, виховання, розвитку учнів» [12, с. 493].

Г. Васьківська визначає освітнє середовище як сукупність біологічних, психологічних, соціальних і культурних чинників, які, взаємодіючи, детермінують життєпростір здобувачів профільної освіти, несуть відповідне інформаційне навантаження, яке фіксується як знання [2].

За результатами аналізу наукових джерел можна констатувати, що основними складниками освітнього середовища є: освітній процес; освітні структури і підструктури; форми та методи організації такого середовища; педагогічні

технології; психолого-педагогічний супровід, предметно-просторова організація тощо [там само].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема створення безпечного освітнього середовища має як загальнодержавний, так і регіональний характер. Тому в нашій статті головну увагу приділимо аспектам організації безпечного освітнього середовища у закладах освіти тільки Харківщини.

Мета статті: на основі аналізу теоретичних джерел і практичного досвіду КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» розкрити головні засади створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього середовища у закладах освіти Харківського регіону через упровадження в дію регіонального відкритого освітнього проекту «Створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього процесу в закладах освіти Харківської області».

Викладення основного матеріалу. Станом на 31 липня 2023 року Міністерство освіти і науки України проінформувало, що ворожою армією РФ пошкоджено 3215 закладів освіти та зруйновано повністю – 339 [4].

Державна служба якості освіти закликає засновників і керівників шкіл звернути підвищену увагу на створення безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. Засновникам і керівникам шкіл необхідно: забезпечити облаштування безпечного простору у закладі (укриття, запасні виходи); здійснити заходи щодо мінної безпеки (інформування учнів, спільні заходи із залученням ДСНС) [1].

7 квітня 2023 року на засіданні уряду було ухвалено Концепцію безпеки закладів освіти. Реалізація Концепції надасть можливість для закладів освіти організувати навчання в очному режимі, сприятиме забезпеченню комфортного перебування в об'єктах фонду захисних споруд закладів освіти, а також підвищить ефективність превентивних заходів щодо запобігання правопорушень в освітньому середовищі [3].

Ураховуючи зазначене, КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» розробила регіональний відкритий освітній проєкт «Створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього процесу в закладах освіти Харківської області» [11].

Мета проєкту: посилення спроможності закладів освіти створювати безпечне, підтримувальне освітнє середовище для навчання й розвитку дітей у складних умовах.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

- розробити стратегію підготовки керівників і педагогічних працівників щодо організації безпечного підтримувального освітнього процесу у закладі освіти;

- підготувати та впровадити тематичні освітні програми підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників ЗЗСО (курси, спецкурси, пролонговані методичні заходи), що спрямовані на формування знань про безпечне освітнє середовище, правил пожежної, мінної безпеки та цивільного захисту тощо, також на формування в учнів здоров'язбережувальних компетентностей;

- розробити методичні рекомендації щодо створення безпечного освітнього середовища на базі закладів загальної середньої освіти (за різними напрямками);

- уточнити та науково обґрунтувати критерії оцінки рівнів готовності суб'єктів освітньої діяльності до створення безпечного освітнього середовища на базі закладів загальної середньої освіти і дібрати відповідний діагностувальний інструментарій;

- розробити та запровадити блог для керівників і педагогічних працівників із питань створення безпечного освітнього середовища на базі закладів загальної середньої освіти; забезпечити його наповнення актуальним контентом.

Теоретико-методологічна основа освітнього проєкту:

1. Закони України: «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (зі змінами) / «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 року № 463-IX (зі змінами) / «Про дошкільну освіту» від 16.01.2020 року № 463-IX (зі змінами) / «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 № 1841-III.

2. Указ Президента України «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (від 25 травня 2020 р. № 195/2020).

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р «Про схвалення

Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року».

4. «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» від 21.02.2018 р. № 87 (зі змінами) / «Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти» від 30.09.2020 р. № 898 / «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» від 23.11.2011 р. № 1392.

5. Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р.

6. Наказ Міністерства освіти і науки України № 135 від 10 лютого 2023 р. «Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти».

7. Висновки з наукових досліджень:

– школа у воєнний і післявоєнний час: посібник для керівників та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти (Аносова А., Петушкова Л., Петушкова О.);

– кодекс безпечного освітнього середовища (Цюман Т., Бойчук Н.);

– створення безпечного освітнього середовища: «шість кроків до безпеки» (Духневич В.);

– абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти (Бобровський М., Горбачов С., Заплотинська О., Ліннік О.);

– безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» (Пономаренко В., Сакович О. та ін.);

– не(безпека) в час війни (Філоненко В., Касілова А., Дьякова А.).

Науково-педагогічні принципи, на основі яких буде здійснюватися робота за проектом, узгоджуються із загальними педагогічними принципами: дитиноцентризму, гуманізації та демократизації, цілісності та системності, наступності й неперервності, інтеграції науки і практики.

Заклади освіти Харківської області є учасниками Всеукраїнського освітнього проекту «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання дітей», започаткованого Громадською організацією «Центр інноваційної освіти «Про.Світ».

Очікувані результати. Створення обласної мережі закладів освіти із залученням стейкхолдерів, які зацікавлені в розбудові безпечного освітнього середовища, дасть змогу сформувати сприятливі умови для організації безпечного освітнього процесу в закладах освіти Харківської області шляхом:

– розроблення стратегії підготовки керівників і педагогічних працівників щодо організації безпечного підтримувального освітнього процесу в закладі освіти;

– підготовки та апробування освітніх програм підвищення кваліфікації керівників, педагогів (курси, спецкурси, пролонговані методичні заходи), методичних рекомендацій щодо створення безпечного освітнього середовища на базі закладів загальної середньої освіти;

– розроблення та ведення блогу для керівників і педагогічних працівників із питань створення безпечного освітнього середовища на базі закладів загальної середньої освіти;

– упровадження організаційної та науково-методичної підтримки розвитку професійних компетентностей керівників і педагогічних працівників Харківської області на базі Центру професійного розвитку працівників освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» відповідно до Концепції НУШ.

Організаційно-кадрове забезпечення реалізації освітнього проекту.

Розробник проекту: КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти».

Учасники проекту:

– КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»;

– заклади освіти Харківської області.

Протягом реалізації проекту база учасників може бути розширена.

Партнери проекту: Центр інноваційної освіти «Про.Світ».

Стейкхолдери проекту:

1. Науково-методичний центр професійно-технічної освіти у Харківській області.

2. Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області.

3. Комунальна установа «Валківський центр професійного розвитку педагогічних працівників» Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області.

Науковий керівник проекту:

ЛУЗАН Людмила, проректорка КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», канд. пед. наук.

Наукові консультанти проекту:

АСТАХОВА Марія, доцентка кафедри соціально-гуманітарної освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», канд. пед. наук.

КАЛІНІНА Тетяна, доцентка кафедри спеціальної педагогіки і психології та інклюзивної освіти КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, канд. пед. наук.

Координатор:

КИТИЧЕНКО Тетяна, доцентка кафедри соціально-гуманітарної освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», канд. іст. наук.

Термін реалізації освітнього проекту: 2023–2024 роки.

Етапи освітнього проекту:

I (організаційно-підготовчий) етап (квітень – вересень 2023 року):

- проведення аналізу нормативно-правових документів із питань безпечного освітнього середовища;
- уточнення термінологічної бази (основних дефініцій);
- створення та організація робочої групи проекту, що здійснюватиме науково-методичний та організаційний супровід реалізації освітнього проекту;
- організація інформаційно-методичного забезпечення освітнього проекту;
- вивчення стану готовності керівників і педагогічних працівників до реалізації програми проекту;
- проходження навчання тренерів за освітньою програмою проекту «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання дітей»;
- визначення учасників, стейкхолдерів освітнього проекту;
- розроблення освітніх програм підвищення кваліфікації керівників, педагогів (курси, спецкурси, пролонговані методичні заходи) та методичних рекомендації щодо створення безпечного освітнього середовища на базі закладів освіти;
- підбиття підсумків I (організаційно-підготовчого) етапу реалізації освітнього проекту.

II (формувальний) етап (жовтень 2023 року – січень 2024 року):

- апробація результатів навчання за тренерською програмою проекту «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання дітей»;
- упровадження набутих знань і вмінь через проведення тренінгових занять для керівників, педагогів закладів освіти Харківської області;
- моніторинг ефективності реалізації освітніх програм підвищення кваліфікації керівників, педагогів (курси, спецкурси, пролонговані методичні заходи) та методичних рекомендацій щодо створення безпечного освітнього середовища на базі закладів освіти;
- забезпечення розвитку здоров'язбережувальної, проєктувальної, психологічної, емоційно-етичної, компетентності педагогічного партнерства керівників, педагогів пілотних закладів;
- розроблення та/або апробація онлайн-консультування учасників проекту;
- підбиття підсумків II (формувального) етапу реалізації освітнього проекту.

III (узагальнювальний) етап (лютий-квітень 2024 року):

- моніторинг результатів проекту;
- удосконалення системи підготовки керівників і педагогів до впровадження безпечного освітнього середовища у закладах освіти;
- узагальнення основних теоретичних висновків реалізації освітнього проекту та подання матеріалів до друку;
- кількісний та якісний аналіз оцінювання результатів проекту;
- проведення заходів із метою поширення результатів освітнього проекту;
- підготовка звіту про завершення реалізації освітнього проекту.

Результати дослідження: У квітні-серпні 2023 року представники Харківської області Китиченко Т. С. та Ковтун Н. Г. були залучені до навчання тренерів за освітньою програмою проекту «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання дітей». У цей період було визначено учасників, стейкхолдерів освітнього проекту та розроблено освітню програму тематичного спецкурсу із зазначеної теми.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у Харківській області

успішно стартував регіональний освітній проект «Створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього процесу в закладах освіти Харківської області». У подальшому планується реалізація II та III етапів.

Список використаних джерел

1. Безпечне освітнє середовище: підготовка закладів освіти до нового навчального року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-pidgotovka-zakladiv-osviti-do-novogo-navchalnogo-roku>
2. Васильківська Г. О. Освітнє середовище як чинник формування життєпростору старшокласників. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719930/1/VHO%202020%2004%2007.pdf>
3. Концепція безпеки закладів освіти : розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. №301-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>
4. Освіта під загрозою. URL: <https://saveschools.in.ua> (дата звернення: 13.08.2023).
5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 №463-IX. Дата оновлення: 05.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
6. Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти» : наказ Міністерства економіки України від 17.09.2021 року №568-21. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf>
7. Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» : наказ Міністерства економіки України від 28.09.2021 року № 620-21. URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/84886/>
8. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 року № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
9. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» : наказ Міністерства економіки України від 19.10.2021 року № 755-21. URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/84885/> (дата звернення: 30.08.2023).
10. Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 24.11.2020 року № 2425. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf
11. Регіональні освітні проекти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» на 2023 рік. URL: <https://edu-post-diploma.kharkov.ua/?news=%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8-%D0%BA%D0%B2%D0%BD%D0%B7-%D1%85%D0%B0-3>

12. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

References

1. *Bezpechne osvitnie seredovyshche: pidhotovka zakladiv osvity do novoho navchalnogo roku [Safe educational environment: preparation of educational institutions for the new academic year]*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-pidgotovka-zakladiv-osviti-do-novogo-navchalnogo-roku> [in Ukrainian].
2. Vaskivska, H. O. *Osvitnie seredovyshche yak chynnyk formuvannya zhyttieprostoru starshoklasnykiv [The educational environment as a factor in shaping the living space of high school students]*. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/719930/1/VHO%202020%2004%2007.pdf> [in Ukrainian].
3. *Kontsepsiia bezpeky zakladiv osvity [The concept of security of educational institutions]: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 kvitnia 2023 r. №301-r.* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. *Osvita pid zahrozoiu [Education is under threat]*. Retrieved from <https://saveschools.in.ua> [in Ukrainian].
5. *Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [About complete general secondary education]: Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 №463-IXh.* Data onovlennia: 05.06.2023. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
6. *Profesiinyi standart «Kerivnyk (dyrektor) zakladu zahalnoi serednoi osvity» [Professional standard "Head (director) of general secondary education institution"]*: nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 17.09.2021 roku №568-21. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf> [in Ukrainian].
7. *Profesiinyi standart «Kerivnyk (dyrektor) zakladu doshkilnoi osvity» [Professional standard "Head (director) of a preschool education institution"]*: nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 28.09.2021 roku № 620-21. Retrieved from <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/84886/> [in Ukrainian].
8. *Profesiinyi standart za profesiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z diplomom molodshoho spetsialista)» [Professional standard for the professions "Teacher of elementary classes of a general secondary education institution", "Teacher of a general secondary education institution", "Teacher of primary education (with junior specialist diploma)"]*: nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 roku № 2736-20. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> [in Ukrainian].
9. *Profesiinyi standart «Vykhovatel zakladu doshkilnoi osvity» [Professional standard "Preschool teacher"]*: nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 19.10.2021 roku № 755-21. Retrieved from <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/84885/> [in Ukrainian].
10. *Profesiinyi standart «Praktychnyy psykholoh zakladu osvity» [Professional standard "Practical psychologist of an educational institution"]*: nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 24.11.2020 roku № 2425. Retrieved from https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf

ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf [in Ukrainian].

11. *Rehionalni osvichni proiekty KVNZ «Kharkivska akademiia neperervnoi osvity» na 2023 rik [Regional educational projects of KVNZ "Kharkiv Academy of Continuing Education" for 2023]*. Retrieved from <https://edu-post-diploma.kharkov.ua/?news=%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD>

<https://edu-post-diploma.kharkov.ua/?news=%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8-%D0%BA%D0%B2%D0%BD%D0%B7-%D1%85%D0%B0-3> [in Ukrainian].

12. Savchenko, O. Ya. (2012). *Dydaktyka pochatkovoï osvity [Didactics of primary education]: pidruchnyk*. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 03.09.2023